

INTRODUCCIÓ

BELÉN PASCUAL BARRIO
JOSEP LLUÍS OLIVER TORRELLÓ

*Grup d'Investigació i Formació
Educativa i Social (GIFES)
de la Universitat de les Illes Balears*

Presentam el tercer volum de *l'Anuari de la joventut*, una iniciativa de la Conselleria d'Afers Socials i Esports (Direcció General d'Infància, Joventut i Famílies / IBJOVE) del Govern de les Illes Balears, el Consell de Mallorca (Conselleria de Promoció Econòmica i Desenvolupament Local), la Fundació Guillem Cifre de Colonya de la Caixa d'Estalvis de Pollença, «Colonya», i la Universitat de les Illes Balears (GIFES).

L'Anuari de la joventut 2020 compta amb vint articles distribuïts en quatre apartats: (a) indicadors, (b) iniciatives de les administracions i de la societat civil, (c) estudis i debats actuals, i (d) monogràfic. L'apartat monogràfic d'enguany està dedicat al tema «Joves i comunicació digital». Aquest apartat compta amb quatre articles i el treball de José Ángel Gómez Escamilla, «Engranatge social», còmic finalista del certamen ArtJove 2019 que també és la imatge de portada del llibre.

En el procés de disseny i elaboració de *l'Anuari* són cabdals les persones que contribueixen cada any amb les seves recerques, iniciatives i reflexions. Enguany hi han participat un total de 46 autores i autors de di-

verses institucions públiques i entitats de la societat civil com són el Centre d'Informació Jove de Sóller, l'Àrea de Joventut Municipal de l'Ajuntament de Llucmajor, el Centre d'Informació Jove de Son Servera, el Casal de Joves del Consell Insular de Formentera, Comissions Obreres Illes Balears, l'Institut per a la Formació i Ocupació de l'Ajuntament de Calvià, la Fundació Mallorca Integra, el Consell de la Joventut de les Illes Balears, l'Associació LGTBI Ben Amics, la Fundació Triangle Jove, Amadip Esment Fundació i IBJOVE. En nom de totes les institucions responsables d'aquesta publicació, volem agrair la participació a totes les persones autores per la seva contribució i l'esforç que han fet, a pesar de les circumstàncies.

Un any després de la publicació del darrer Anuari, miram enrere i comprovam la magnitud dels canvis que hem viscut. La crisi de salut pública, econòmica i social provocada per la covid-19 ha impactat en les nostres vides sobtadament, provocant conseqüències sense precedents recents i desbordant les expectatives de previsió, control i benestar que acostumen a tenir les

societats tecnològicament avançades. Informes recents analitzen els efectes d'aquesta crisi sobre la qualitat de vida de la població jove, i especialment sobre les persones que abans de la crisi ja patien una situació de risc i ara passen a tenir una situació d'emergència social (Plan Internacional, 2020). Aquestes circumstàncies fan augmentar les desigualtats, la bretxa digital, el risc a fer que apugin les taxes d'abandonament escolar i les dificultats per a la inserció laboral. En els casos de major vulnerabilitat, s'hi afegeixen situacions de violència (de gènere, domèstica, sexual, assetjament a xarxes, etc.) que afecten directament sobre el desenvolupament dels drets i el benestar del jovent.

Pel que fa a la inserció laboral, el darrer informe de l'Instituto de la Juventud y el Consejo de la Juventud de España (2020), apunta cap al descens de l'ocupació jove estacional, l'increment de l'atur i la vulnerabilitat d'aquella gent jove ocupada que es troba en situació de risc. En aquest context, disminueixen les taxes d'activitat, l'ocupació deixa de formar part de les expectatives de molts d'ells i els estudis tornen a ser de nou un refugi. L'informe, publicat el mes d'agost (el període posterior al confinament), alertava del risc que suposava «deixar de nou el jovent enrere», davant «la incipient recuperació econòmica».

Al primer article «Joves balears en xifres 2020», Assumpta Mas ens aproxima els principals indicadors relacionats amb la joventut referits al 2019, però, tal i com apunta l'autora, la seva redacció «s'orienta a fer que el retrat permeti valorar més endavant l'afecte que la pandèmia de la covid-19 tindrà en la vida de les persones joves en àmbits com l'educació, l'ocupació, l'emancipació residencial o la salut. Així com l'impacte de les mesures de confinament i de restricció d'activi-

tats, i de les polítiques públiques que es puguin dur a terme per afrontar la crisi derivada de la pandèmia».

La turbulència dels canvis i la incertesa que ha provocat la pandèmia també han anat acompanyades d'un procés ràpid d'adaptació de la societat a unes pautes preventives que han modificat les diferents formes de relacionar-nos, treballar, estudiar i viure en general. El tema monogràfic de l'*Anuari de la joventut 2020* és «Joves i comunicació digital». Aquest tema ja estava previst abans de l'inici de la pandèmia i vàrem decidir que havia de mantenir-se donat el paper que té la comunicació digital en un temps en el qual els espais físics i digitals s'acosten inevitablement. Al pròleg, Dolors Reig afirma que «durant el confinament, hem necessitat de manera vital la informació, el suport a les relacions personals i familiars, la realització personal i professional que ens poden proporcionar les tecnologies». En aquest context l'autora remarca el potencial de canvi d'aquesta nova època i ens aporta una mirada positiva que situa els infants i la joventut com a protagonistes –ahora víctimes i herois, referint-se al període del confinament– i posa en valor la seva vivència de la pandèmia. Amb la denominació de «generació de la responsabilitat», destaca principalment la capacitat del jovent per fer un ús responsable de les noves tecnologies.

Aquesta mirada positiva de les persones joves contrasta amb l'habitual desconfiança cap a elles i la visió de les persones adultes que sobreestima la necessitat de la seva intervenció reguladora, una visió que forma part de l'imaginari social que es transmet sovint i de forma generalitzada a través dels mitjans de comunicació. Des de l'inici de la pandèmia hem vist com es projectava una imatge estereotipada de joves poc responsables amb les

mesures de prevenció durant la pandèmia. En aquest sentit, l'article de Mariona Moranta tracta sobre l'adul·tocentrisme com una forma de discriminació de les joventuts que afecta el benestar i les trajectòries personals de les persones joves. L'autora afirma que «conèixer aquesta forma de discriminació és essencial ja que la percepció que se'n té serà el punt de partida de les relacions, pensaments, comportaments, accions i intervencions».

En temps d'incertesa, els referents necessaris per orientar-se continuen sent l'educació, la cultura, els valors i la capacitat crítica. D'acord amb aquest plantejament, Miquel Àngel Ballester al seu article, «L'educació confinada i en estat d'alarma», ens parla dels efectes de la crisi sanitària sobre l'àmbit de l'educació, analitzant críticament els impactes principals que ha tingut el tancament de les escoles en el jovent i la comunitat educativa. En l'article s'anticipen els diversos escenaris educatius i pedagògics de futur en relació amb els reptes i les amenaces per a la salut, el benestar i la convivència, en el marc d'una transformació social, política i econòmica necessària, que posi la vida en el centre de l'educació. L'educació té una funció clau en la transmissió dels valors de l'ajuda mútua i la cooperació, valors inherents a la preservació de la vida.

L'experiència dels darrers mesos posa en relleu valors com la participació, els vincles socials, el suport mutu, les relacions intergeneracionals, la cura emocional o el sentit de la comunitat i, a més, fa visible el potencial de les noves tecnologies per fer efectius aquests valors. En l'article «La transició digital de la joventut», Ariadna Santos, Mònica Figueras i Ariadna Fernández, ens parlen del procés de transició digital que viu actualment el jovent a l'espai en línia, una nova transició que implica noves aproximacions i altres estratègies dels

educadors i les educadores per acompanyar aquestes transicions. En relació als mesos de confinament, les autores consideren que les TIC han reforçat la seva centralitat en el jovent i afirmen: «Ara és el moment de tornar a reflexionar sobre la necessitat de poder aprofitar les TIC per convertir-les en eines i recursos útils en el treball amb gent jove. Ja no es tracta d'educar "amb" les TIC sinó d'educar "en" i "per a" les TIC».

En relació amb la construcció d'un espai digital respectuós de la pluralitat i la diversitat, Antoni Aguiló ens presenta «En som més», un projecte de sensibilització per prevenir i combatre el discurs de l'odi, la intolerància i l'extremisme violent entre la població adolescent, especialment en les xarxes socials. El projecte es presenta com una contranarrativa descolonial i intercultural que promou, en l'àmbit educatiu, el pensament crític i l'empatia, i convida el conjunt de la comunitat escolar a fer un aprenentatge amb el sud global en el marc d'una educació compromesa amb els drets humans.

«Persones cibermentores» és un projecte que té la finalitat de crear una xarxa de jovent responsable i amb coneixements sobre ciutadania digital. Ajo Monzó ens presenta aquesta iniciativa d'educació i tutoria entre iguals implantat als centres d'educació secundària de les Illes Balears. L'objectiu del projecte és conscienciar el jovent sobre les possibles conseqüències de les seves accions a Internet, per minimitzar els efectes no desitjats i millorar els efectes positius de la presència a la xarxa. La finalitat és que els mateixos joves siguin referents dels companys i companyes, prevenint i detectant casos d'assetjament i assetjament cibernètic, que ofereixin una possibilitat d'acció i de participació a l'alumnat que conforma el servei de mediació dels centres i promoguin el

servei d'aprenentatge solidari.

Continuant amb l'àmbit de la prevenció, l'article de Carmen Orte, Maria Valero i Lydia Sánchez-Prieto presenta el disseny d'un projecte formatiu dirigit a joves estudiants d'educació social. El projecte té l'objectiu de formar gent jove com a agents de prevenció oferint una primera fase formativa i una segona orientada a la implementació d'un programa preventiu. L'experiència pilot compta amb un protocol d'avaluació que permet analitzar el grau d'adquisició de competències i d'habilitats incloses en el currículum formatiu. Aquest projecte s'integra en les noves línies de treball i recerca internacionals del desenvolupament juvenil positiu (conegut originàriament com a Positive Youth Development).

Pel que fa a l'àmbit de la salut nutricional, el treball de Lydia Sánchez-Prieto i Maria Valero ens mostra els resultats d'un estudi exploratori sobre conductes alimentàries entre el jovent. A l'estudi s'analitzen la dieta, el pes, la pràctica d'exercici, l'ús de noves tecnologies, actituds envers el menjar i forma corporal. Els factors de risc identificats són la insatisfacció amb la imatge corporal, les creences sobre la necessitat de mantenir els cànons de bellesa, la transmissió d'aquests cànons a través de les xarxes i webs especialitzats.

Sobre l'àmbit de la sexualitat, el treball d'Isabel Guerrero, María Díaz i Maria del Mar Martos, parla de l'educació sexual com a mitjà per a la transformació social, com a clau en el desenvolupament sexual de les persones, de la seva manera de viure, d'expressar-se, sentir-se i relacionar-se. L'estudi revisa les competències per viure la vida de forma més satisfeta i igualitària, sentir satisfacció amb un mateix i amb les relacions, amb menys prejudicis i més possibilitats, i sense els límits que su-

posen els mandats de gènere.

L'estudi de Tatiana Casado i Isabel Nadal ens acosta a la discriminació de la joventut LGTIB a Mallorca i el risc de suïcidi: un 67,0 % del jovent enquestat a l'estudi ha sofert LGTIB-fòbia. Des de la perspectiva de la prevenció i l'atenció d'aquesta problemàtica, les autores destaquen la necessitat de la detecció precoç i la importància d'incrementar la formació sobre les realitats de la gent LGTIB entre els col·lectius professionals i als centres educatius, als espais d'oci i als barris.

Clara Asín reflexiona sobre les violències masclistes en les xarxes socials entre els joves partint dels resultats de la recerca «La percepció de les violències masclistes entre l'alumnat de 14 a 18 anys a les Illes Balears», desenvolupada a diferents instituts de les Illes Balears.

Aina Duran presenta una proposta didàctica d'educació sexual adreçada als i les adolescents per tractar les imatges i els missatges sexualitzats del reggaeton, un gènere musical molt consumit pels joves i alhora molt polèmic. L'autora analitza la manera d'acostar-se a les persones adolescents per poder parlar sobre el reggaeton i cultivar l'esperit crític.

Les mesures de contenció de la covid-19 ha suposat l'adaptació necessària i, sovint, la reinvençió de serveis de joventut. L'article «Els serveis de joventut en temps de COVID» ens presenta l'experiència de quatre serveis de joventut de les Illes Balears: Sóller, Lluçmajor, Son Servera i Formentera. Les autores (Bel Piña, Joana M. Xamena, Inés Fraile, Carlos Calzado, Imma Vidal, Rocío Pavón, Ajo Monzó i Assumpta Mas) utilitzen el concepte de «modernitat líquida» per referir-se al context generat per la covid-19, posant en relleu conceptes com són l'adaptació, la flexibilitat, les formes d'entendre la realitat que substitueixen, els conceptes de

rutina, estabilitat o costums. Les autores afirmen: «aquests moments que ens ha tocat a tots viure, ens hem hagut de replantejar i reaccionar amb rapidesa, a canvis constants i situacions de certa inestabilitat i incertesa». Al seu treball expliquen el potencial dels serveis de joventut, el treball entre iguals i la combinació del treball conjunt entre infants, joves i famílies amb els professionals de joventut. Des d'aquests serveis es duen a terme accions d'acompanyament que no només faciliten la comunicació, l'accessibilitat de la informació i l'accés a l'aprenentatge, sinó que també potencien l'expressió, l'autonomia, el pensament crític i la responsabilitat en la presa de decisions del jovent.

Els espais de representació de la joventut a les Balears estan presents a través de dos articles. Un que fa una mirada al passat a través del testimoni de persones representatives del Consell de la Joventut de les Illes Balears. Enguany aquesta entitat celebra els 35 anys, i els membres de la comissió permanent actual fan un repàs històric de la seva trajectòria al llarg d'aquests anys. La mirada al futur la trobam a través del treball «Som el present, cuidem el futur» de La Fundació Triangle Jove, un espai de trobada anual de joves procedents d'entitats juvenils d'àmbits diferents de Catalunya, Illes Balears i País Valencià. En aquestes trobades les joventuts són protagonistes com a agents de decisió i canvi, a través de l'intercanvi, el diàleg, els debats i les reflexions. El darrer encounter se centrà en la lluita contra el canvi climàtic, la defensa del territori, i la promoció de la sostenibilitat i la perspectiva ecofeminista en el moviment associatiu juvenil i la generació d'eines per lluitar contra l'escalfament global des dels entorns més pròxims.

Com apuntàvem abans, els efectes de la pandèmia sobre la dinàmica soci-

oeconòmica internacional, han agreujat les desigualtats socials que ja hi havia i el risc dels col·lectius més febles. A les circumstàncies pròpies de la transició a la vida adulta de les persones joves se suma l'amenaça d'un context laboral caracteritzat per la flexibilitat, l'estacionalitat i la precarietat. L'article «Joves a peu d'obra» de Yolanda Calvo i Eva Cerdeiriña ens aproxima a la realitat laboral de la població jove a Balears durant l'any 2019 i inicis del 2020. Es fa una revisió de la situació sociodemogràfica i de les polítiques públiques d'inserció laboral i de foment de l'ocupació de la joventut.

L'article de Juan Vila analitza les dades de l'emigració de les persones d'entre 15 i 39 anys, entre els anys 2008 i 2019, un període delimitat per dos moments de crisi. L'article parla de la velocitat i la intensitat dels fluxos migratoris durant aquest període de temps, n'analitza els factors condicionants i les denominades polítiques de retorn del talent.

En l'article titulat «Emplea't Jove», Alexandra Caro i Lourdes de la Cruz presenten un programa d'intervenció sociolaboral amb joves en situació de vulnerabilitat, una iniciativa formativa i d'inserció sociolaboral orientada a millorar l'ocupabilitat i l'apoderament del jovent. Un model d'atenció integral, la intermediació laboral, l'acompanyament i la tutorització d'itineraris personalitzats, faciliten el desenvolupament de competències personals i professionals, i afavoreixen la inclusió sociolaboral del jovent.

Continuant amb l'àmbit de la inserció laboral, la Fundació Mallorca Integra compta amb un Servei de Suport a la Transició a la Vida Adulta de persones joves amb discapacitat intel·lectual. El servei de suport té l'objectiu de fer costat, promoure i facilitar l'experiència de les pràctiques en empreses als estudiants de centres d'educació especial. L'article de Catalina Miralles i Aurora Sampol ens presenta aquesta experiència que pre-

tén millorar en autonomia, integració social i competències prelaborals, tenint en compte l'impacte que les mesures de control i prevenció de la covid-19 han tengut en el projecte els darrers mesos.

Per la seva banda, Esment Escola Professional presenta els seus programes de formació dual. L'article de Ma José Mora, Toni Vallespir i Noel Torres posa en relleu les possibilitats i els reptes del contracte de formació i aprenentatge que ofereix acompanyament i orientació durant la transició entre l'escolarització i l'àmbit professional, facilitant l'accés i l'adaptació del procés formatiu.

El moment actual situa les persones joves en situacions de vulnerabilitat que fan necessari un coneixement rigorós de les realitats diverses i les necessitats que han sorgit, així com d'iniciatives i debats que mostrin alternatives d'acció. Un repte principal del projecte de l'*Anuari de la joventut* és fer més visibles les persones joves i ajudar a identificar les distintes temàtiques i les iniciatives que poden orientar i guiar les polítiques de joventut. La connexió entre els àmbits professional i acadèmic, i entre l'Administració pública i la societat civil, és una de les estratègies que pot contribuir a crear sinergies i promoure la transferència i la construcció col·lectiva de coneixement.

En qualsevol cas, tal i com s'apunta al treball de la Fundació Triangle Jove, necessitam generar espais promotors de la responsabilitat individual i col·lectiva que ajudin a crear i enfortir xarxes de persones compromeses i conscients amb les problemàtiques actuals. En aquest sentit, des del projecte de l'*Anuari* hem d'aconseguir fer visibles els espais i col·lectius liderats per gent jove que posen en valor la participació activa i fan la seva aportació a la construcció d'una ciutadania activa i crítica.

Cal reconèixer aquestes iniciatives i aprendre d'elles. També hem d'aconseguir major presència activa del jovent. Enguany comptam amb persones joves com a autores que ens traslladen les seves reflexions, experiències i recerques, des de l'àmbit associatiu, professional i acadèmic. És necessari donar veu a la gent jove i a les entitats juvenils que lideren projectes, participen, investiguen i tenen opinions formades i crítiques. Continuarem cercant estratègies per facilitar aquesta aproximació de l'*Anuari* a la realitat i els debats del jovent, i fer-los més accessibles a les experiències, propostes o projectes on ells i elles són protagonistes.

Referències bibliogràfiques

- Fundación Plan Internacional España (2020). *El impacto de la crisis del covid-19 en la adolescencia en España. Análisis de situación, respuesta y recomendaciones*. Disponible a: <https://www.adolescenciayjuventud.org/jovenes-y-adolescentes-ante-el-impacto-del-covid-19-del-riesgo-a-la-emergencia-social/>
- Instituto de la Juventud / Consejo de la Juventud de España (2020). *Juventud en riesgo. Análisis de las consecuencias socioeconómicas de la covid'19 sobre la población joven en España*, Disponible en: <http://www.injuve.es/observatorio/formacion-empleo-y-vivienda/consecuencias-economicas-covid-19-en-la-juventud-informe-2>.